

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ - ШТИП
ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ

UDC 81
UDC 82
UDC 008

ISSN: 2545-3998
DOI: 10.46763/palim

ПАЛИМПСЕСТ

МЕЃУНАРОДНО СПИСАНИЕ ЗА ЛИНГВИСТИЧКИ,
КНИЖЕВНИ И КУЛТУРОЛОШКИ ИСТРАЖУВАЊА

PALIMPSEST

INTERNATIONAL JOURNAL FOR LINGUISTIC,
LITERARY AND CULTURAL RESEARCH

PALMK, VOL X, NO 19, STIP, 2025

ГОД. 10, БР. 19
ШТИП, 2025

VOL. X, NO 19
STIP, 2025

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

Год. 10, Бр. 19
Штип, 2025

Vol. 10, No 19
Stip, 2025

PALMK, VOL 10, NO 19, STIP, 2025

DOI:

ПАЛИМПСЕСТ

Меѓународно списание за лингвистички, книжевни
и културолошки истражувања

ИЗДАВА

Универзитет „Гоце Делчев“, Филолошки факултет, Штип

ГЛАВЕН И ОДГОВОРЕН УРЕДНИК

Ранко Младеноски

УРЕДУВАЧКИ ОДБОР

Виктор Фридман, Универзитет во Чикаго, САД
Толе Белчев, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Нина Даскаловска, Универзитет „Гоце Делчев“, Македонија
Ала Шешкен, Универзитет Ломоносов, Руска Федерација
Олга Панкина, НВО Македонски културен центар, Руска Федерација
Астрид Симоне Хлубик, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Алина Андреа Драгоеску Урлика, Универзитет „Крал Михаил I“, Романија
Сунчана Туксар, Универзитет „Јурај Добрила“ во Пула, Хрватска
Саша Војковиќ, Универзитет во Загреб, Хрватска
Шандор Чегледи, Универзитет во Панонија, Унгарија
Ева Бус, Универзитет во Панонија, Унгарија
Хусејин Озбај, Универзитет Гази, Република Турција
Озтурк Емироглу, Универзитет во Варшава, Полска
Елена Дараданова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Ина Христова, Универзитет „Св. Климент Охридски“, Република Бугарија
Џозеф Пониах, Национален институт за технологија, Индија
Сатхарај Венкатесан, Национален институт за технологија, Индија
Петар Пенда, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Данило Капасо, Универзитет во Бања Лука, Босна и Херцеговина
Мета Лах, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Намита Субиото, Универзитет во Љубљана, Република Словенија
Ана Пеличер-Санчез, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Мајкл Грини, Универзитет во Нотингам, Велика Британија
Татјана Ѓурин, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Диана Поповиќ, Универзитет во Нови Сад, Република Србија
Жан Пол Мејер, Универзитет во Стразбур, Република Франција
Жан Марк Веркруз, Универзитет во Артуа, Република Франција
Регула Бусин, Швајцарија
Натале Фиорето, Универзитет во Перуца, Италија
Оливер Хербст, Универзитет во Вурцбург, Германија
Шахинда Езат, Универзитет во Каиро, Египет
Џулијан Чен, Универзитет Куртин, Австралија

PALIMPSEST

International Journal for Linguistic, Literary
and Cultural Research

PUBLISHED BY

Goce Delchev University, Faculty of Philology, Stip

EDITOR-IN-CHIEF

Ranko Mladenoski

EDITORIAL BOARD

Victor Friedman, University of Chicago, USA
Tole Belcev, Goce Delchev University, Macedonia
Nina Daskalovska, Goce Delchev University, Macedonia
Alla Sheshken, Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
Olga Pankina, NGO Macedonian Cultural Centre, Russian Federation
Astrid Simone Hlubik, King Michael I University, Romania
Alina Andreea Dragoescu Urlica, King Michael I University, Romania
Sunčana Tuksar, Juraj Dobrila University of Pula, Croatia
Saša Vojković, University of Zagreb, Croatia
Sándor Czeglédi, University of Pannonia, Hungary
Éva Bús, University of Pannonia, Hungary
Husejin Ozbaj, GAZİ University, Republic of Turkey
Öztürk Emiroğlu, University of Warsaw, Poland
Elena Daradanova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Ina Hristova, Sofia University “St. Kliment Ohridski”, Republic of Bulgaria
Joseph Ponniah, National Institute of Technology, India
Sathyaraj Venkatesan, National Institute of Technology, India
Petar Penda, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Danilo Capasso, University of Banja Luka, Bosnia and Herzegovina
Meta Lah, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Namita Subiotto, University of Ljubljana, Republic of Slovenia
Ana Pellicer Sanchez, The University of Nottingham, United Kingdom
Michael Greaney, Lancaster University, United Kingdom
Tatjana Durin, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Diana Popovic, University of Novi Sad, Republic of Serbia
Jean-Paul Meyer, University of Strasbourg, French Republic
Jean-Marc Vercruysse, Artois University, French Republic
Regula Busin, Switzerland
Natale Fioretto, University of Perugia, Italy
Oliver Herbst, University of Würzburg, Germany
Chahinda Ezzat, Cairo University, Egypt
Julian Chen, Curtin University, Australia

РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ

Луси Караниколова-Чочоровска
Толе Белчев
Нина Даскаловска
Билјана Ивановска
Ева Ѓорѓиевска
Марија Леонтиќ
Јована Караникиќ Јосимовска
Натка Јанкова-Алаѓозовска

ЈАЗИЧНО УРЕДУВАЊЕ

Ранко Младеноски (македонски јазик)
Весна Продановска (англиски јазик)
Толе Белчев (руски јазик)
Билјана Ивановска (германски јазик)
Марија Леонтиќ (турски јазик)
Ева Ѓорѓиевска (француски јазик)
Јована Караникиќ Јосимовска (италијански јазик)

ТЕХНИЧКИ УРЕДНИК

Славе Димитров

АДРЕСА

ПАЛИМПСЕСТ
РЕДАКЦИСКИ СОВЕТ
Филолошки факултет
ул. „Крсте Мисирков“ бр. 10-А
п. фах 201
МК-2000 Штип

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

Меѓународното научно списание „Палимпсест“ излегува двапати годишно во печатена и во електронска форма на посебна веб-страница на веб-порталот на Универзитетот „Гоце Делчев“ во Штип: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Трудовите во списанието се објавуваат на следните јазици: македонски јазик, англиски јазик, германски јазик, француски јазик, руски јазик, турски јазик и италијански јазик.
Трудовите се рецензираат.

EDITORIAL COUNCIL

Lusi Karanikolova-Chochorovska
Tole Belcev
Nina Daskalovska
Biljana Ivanovska
Eva Gjorgjievska
Marija Leontik
Jovana Karanikik Josimovska
Natka Jankova-Alagjozovska

LANGUAGE EDITORS

Ranko Mladenoski (Macedonian language)
Vesna Prodanovska (English language)
Tole Belcev (Russian language)
Biljana Ivanovska (German language)
Marija Leontik (Turkish language)
Eva Gjorgjievska (French language)
Jovana Karanikik Josimovska (Italian language)

TECHNICAL EDITOR

Slave Dimitrov

ADDRESS

PALIMPSEST
EDITORIAL COUNCIL
Faculty of Philology
Krstev Misirkov 10-A
P.O. Box 201
MK-2000, Stip

<http://js.ugd.edu.mk/index/PAL>

The International Scientific Journal “Palimpsest” is issued twice a year in printed form and online at the following website of the web portal of Goce Delcev University in Stip: <http://js.ugd.edu.mk/index.php/PAL>
Papers can be submitted and published in the following languages: Macedonian, English, German, French, Russian, Turkish and Italian language.
All papers are peer-reviewed.

СОДРЖИНА / TABLE OF CONTENTS

11 ПРЕДГОВОР

Ева Ѓорѓиевска, уредник на „Палимпсест“

FOREWORD

Eva Gjorgjievska, Editor of “Palimpsest”

ЈАЗИК / LANGUAGE

15 Elena Shalevska

SENTENCE STRUCTURE IN HUMAN AND AI-GENERATED TEXTS: A COMPARATIVE STUDY

25 Mehmet Kahraman

SÖZLÜKLERDE ALAN ETİKETLERİNİN İŞLEVLERİ ÜZERİNE BİR İNCELEME: ‘KAZAK TİLİNİN TÜSİNDİRME SÖZDİĞİ’ ÖRNEĞİ

Mehmet Kahraman

A STUDY ON THE FUNCTIONS OF FIELD LABELS IN DICTIONARIES: THE EXAMPLE OF “KAZAK TİLİNİN TÜSİNDİRME SÖZDİĞİ”

37 Марија Леонтиќ

СИНТАГМИ СО ГЛАГОЛСКА ПРИДАВКА ВО ТУРСКИОТ ЈАЗИК И НИВНОТО ПРЕДАВАЊЕ ВО МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

Marija Leontik

WORD GROUPS WITH A PARTICIPLE IN TURKISH LANGUAGE AND THEIR EQUIVALENCE IN MACEDONIAN LANGUAGE

47 Марија Соколова

УПОТРЕБАТА НА ПАРОНИМСКИТЕ ПАРОВИ ЧИТКО/ЧИТЛИВО И ГЕНЕТИСКИ/ГЕНЕТИЧКИ

Marija Sokolova

THE USE OF PARONYM PAIRS READABLE / LEGIBLE AND GENETIC / GENETICS

55 Hana Peloušková

IST DAS MULTILINGUALE KORPUS INTERCORP EINE GEEIGNETE MATERIALQUELLE FÜR KONTRASTIVE UNTERSUCHUNGEN VON PHRASEM-KONSTRUKTIONEN?

Hana Peloušková

IS THE MULTILINGUAL CORPUS INTERCORP A SUITABLE SOURCE OF MATERIAL FOR CONTRASTIVE ANALYSES OF PHRASEME CONSTRUCTIONS?

- 65 Brikena Kadzadej, Admira Nushi**
ÜBER GRENZEN HINWEG: EINE EMPIRISCHE ERFORSCHUNG DER
DEUTSCH-ALBANISCHEN ZWEISPRACHIGKEIT
Brikena Kadzadej, Admira Nushi
ACROSS BORDERS: AN EMPIRICAL EXPLORATION OF GERMAN
ALBANIAN BILINGUALISM

КНИЖЕВНОСТ / LITERATURE

- 77 Јасмина Мојсиева-Гушева**
ПРИСУСТВОТО НА МАГИЧНИОТ РЕАЛИЗАМ ВО ПРОЗАТА НА ЖИВКО
ЧИНГО
Jasmina Mojsieva-Gusheva
THE PRESENCE OF MAGIC REALISM IN THE NOVEL AND SHORT STORY
OF ŽIVKO ČINGO
- 91 Софија Иванова, Ранко Младеноски**
СИНОНИМНИТЕ ЖЕНСКИ ЛИКОВИ ВО МАКЕДОНСКАТА ДРАМА ОД
ПРВАТА ПОЛОВИНА НА 20 ВЕК
Sofija Ivanova, Ranko Mladenoski
THE SYNONYMOUS CHARACTERS WITH THE ACTING FUNCTION OF
HELPERS IN THE MACEDONIAN DRAMA FROM THE FIRST HALF OF THE
20TH CENTURY
- 103 Mauro Dujmović, Sunčana Tuksar**
AI-DRIVEN COMMUNICATION: THE ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE
IN SHAPING CONSUMERISM AND SOCIAL CONTROL IN *BRAVE NEW
WORLD* AND *NINETEEN EIGHTY-FOUR*
- 115 Luisa Emanuele**
LA PRIGIONE DEL LUSO E DELLA FAMA. L'IDENTITÀ FITTIZIA DA
FITZGERALD ALLA CONTEMPORANEITÀ DIGITALE
Luisa Emanuele
THE PRISON OF LUXURY AND FAME. FICTITIOUS IDENTITY FROM
FITZGERALD TO DIGITAL CONTEMPORANEITY
- 127 Zeki Gürel**
HALİD ZİYA UŞAKLIGİL'İN NEMİDE ADLI ROMANI ÜZERİNE
Zeki Gürel
A STUDY ON HALID ZIYA UŞAKLIGİL'S NOVEL "*NEMİDE*"
- 135 Lindita Kazazi, Aterda Lika**
LATRADUZIONE DELLA POESIA ITALIANA NELL'ALBANIA DITTATORIALE
– IL CASO DI NIKOLLË DAKAJ TRA LA RESISTENZA E LA PERSECUZIONE
Lindita Kazazi, Aterda Lika
THE TRANSLATION OF ITALIAN POETRY IN DICTATORIAL ALBANIA - THE
CASE OF NIKOLLË DAKAJ – BETWEEN RESISTANCE AND PERSECUTION

КУЛТУРА / CULTURE

- 149 Катица Кулавкова**
НАРЦИЗМОТ НА МАЛИТЕ РАЗЛИКИ И БАЛКАНИЗАЦИЈАТА
Katica Kulavkova
THE NARCISSISM OF MINOR DIFFERENCES AND BALKANIZATION
- 159 Туркан Олцај**
ПИОНЕРИТЕ НА БУГАРСКАТА ПРЕРОДБА НА СТРАНИЦИТЕ НА
ТУРСКОТО СПИСАНИЕ „ШЕХБАЛ“
Türkan Olcay
THE PIONEERS OF THE BULGARIAN REVIVAL ON THE PAGES OF THE
TURKISH MAGAZINE “SHEHBAL”
- 169 Özge Nur Ünal**
ŞAMANİZM VE ESKİ TÜRK İNANÇ SİSTEMİNDEN İZLER TAŞIYAN BİR
DÜĞÜN RİTÜELİ: TAVUK GETİRME OYUNU
Özge Nur Ünal
A WEDDING RITUAL WITH TRACES OF SHAMANISM AND THE OLD
TURKISH BELIEF SYSTEM: CHICKEN FETCHING GAME

МЕТОДИКА НА НАСТАВАТА / TEACHING METHODOLOGY

- 181 Kamran Akhtar Siddiqui**
ATTITUDES OF BUSINESS UNDERGRADUATES TOWARDS ENGLISH-
MEDIUM INSTRUCTION FOR THEIR ACADEMIC AND PROFESSIONAL
CAREER ASPIRATIONS: A CASE STUDY
- 191 Anastasija Anastasova, Nina Daskalovska**
LANGUAGE PROFICIENCY AND SPEAKING ANXIETY IN MACEDONIAN
LEARNERS OF ENGLISH
- 203 Martina Mihaljević, Maja Pivčević**
TRAITEMENT DES ERREURS ORALES EN FLE – ATTITUDES ET
PRÉFÉRENCES
Martina Mihaljević, Maja Pivčević
ORAL ERRORS TREATMENT IN FLE CLASSROOM: ATTITUDES AND
PREFERENCES
- 215 Jonida Bushi, Ema Kristo**
DIE ROLLE DER GESCHICHTE BEIM ERNLERNEN VON FREMDSPRACHEN:
EIN BESONDERER FOKUS AUF DIE DEUTSCHE SPRACHE
Jonida Bushi, Ema Kristo
THE ROLE OF HISTORY IN LEARNING FOREIGN LANGUAGES: A
SPECIAL FOCUS ON THE GERMAN LANGUAGE

227 Marisa Janku

ARBEIT MIT KÜNSTLICHER INTELLIGENZ IM DEUTSCHUNTERRICHT:
EINE FALLSTUDIE AM BEISPIEL VON CHATGPT

Marisa Janku

WORKING WITH ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN GERMAN LESSONS: A
CASE STUDY USING THE EXAMPLE OF CHATGPT

235 Kevin Simonov, Nina Daskalovska

WHEN ARE STUDENTS AT THEIR PEAK PERFORMANCE?

ПРИКАЗИ / BOOK REVIEWS

247 Марина Димитриева-Ѓорѓиевска

ОПОЗИТНОСТА КАКО ОСНОВА НА РОМАНОТ „СВЕТОТ ШТО ГО
ИЗБРАВ“ ОД КАЛИНА МАЛЕСКА

Marina Dimitrieva-Gjorgievska

OPPOSITION AS THE FOUNDATION OF THE NOVEL *THE WORLD I
CHOSE* BY KALINA MALESKA

ДОДАТОК / APPENDIX

259 ПОВИК ЗА ОБЈАВУВАЊЕ ТРУДОВИ

ВО МЕЃУНАРОДНОТО НАУЧНО СПИСАНИЕ „ПАЛИМПСЕСТ“
CALL FOR PAPERS

FOR THE INTERNATIONAL SCIENTIFIC JOURNAL “PALIMPSEST”

НАРЦИЗМОТ НА МАЛИТЕ РАЗЛИКИ И БАЛКАНИЗАЦИЈАТА

Катица Кулавкова

Македонска академија на науките и уметностите, Скопје, Р. Македонија

kulavkova@manu.edu.mk

Апстракт: Фројд (1918) го дефинира „нарцизмот на малите разлики“ како екстремна нетрпеливост меѓу најблиските членови на семејството и меѓу најблиските народи. Прекумерниот облик на нарцизам (самољубие) поттикнува ривалство, антагонизам, мегаломанија, чувство на уникатност, идентитетска пристрасност, шовинизам, граѓански конфликти врз етничка, религиска и политичка основа. Како сериозна индиција за промена на постојната регионална геополитичка мапа, нарцизмот на малите разлики бил и сè уште е фактор на дестабилизација на бројни државни ентитети, федерации и империи. Нарцизмот на малите разлики меѓу блиските, сродни и соседни народи оди во пакет со токсичните наративи.

Во овој труд се разгледуваат нарцистичките односи меѓу сродните и соседни народи и култури на просторите на поранешната југословенска федерација. Во малите држави формирани по распадот на поранешна Југославија, нарцизмот на малите разлики се прошири и спрема соседните народи кои не беа во состав на федерацијата. Илустративен е примерот со македонската постјугословенска држава која се соочи со проблематични меѓународни иницијативи и преговори со соседните народи (грчки, бугарски), а не остана имуна ни на внатрешен план, кога на политичката сцена се промовираше етнократскиот систем и неговите мултиетнички и мултикултурни стратегии со нарцистички импликации.

Клучни зборови: *нарцизам на малиите разлики, културен нарцизам, нарцистичка имаџологија, токсични наративи, балканизација, Југославија.*

Вовед: феноменологијата на нарцизмот на малите разлики

Еден од најголемите парадокси на човештвото е феноменот познат како *нарцизам на малиите разлики* (на германски „der Narzissmus der kleinen Differenzen“). Малите (минорни) разлики меѓу соседните народи покажуваат дека сличноста меѓу нив е поголема одошто изгледа на прв поглед и дека, колку е поголема сличноста, толку е поголема веројатноста да дојде до етнички анимозитет меѓу нив. Сигмунд Фројд го дијагностицира овој феномен врз повеќе европски примери: „Токму малите разлики кај луѓето кои инаку се слични, ја формираат основата на чувството на отуѓеност и непријателство меѓу нив“ (Freud, 1918/1994b, p. 114, 199; Freud, 2015), вели тој. Парадоксално, малите разлики поттикнуваат големи нарцизми.¹

¹ Случајот со „големите разлики“ има своја приказна со колонијален предзнак и не е предмет на оваа интерпретација фокусирана врз нарцизмот на малите разлики.

Некои современи мислители ги посматраат малите разлики меѓу народите како „фундаментален извор на конфликти“ (Huntington, 1996, 32). Финтан О’Тул на пример, зборувајќи за нарцизмот на малите разлики во Ирска, вели: „Сите ние се трудиме да го задржиме чувството за нашиот уникатен идентитет и чувствуваме дека тој е најмногу загрозен од луѓето кои најмногу ни наликуваат. Така правиме фетиш од малите нешта кои нè прават различни“. (O’Toole, 2016).

Нарцизмот е комбинација на пристрасна автоперцепција и перцепција на Другиот. Свеста за себе, како конверзија на свеста за Другиот, се дуализира со тек на време: на една страна е самољубието, чувството на виша или нижа вредност, а на друга – зазорот од Другиот, ривалството и тивкиот хегемонизам (Kulavkova, 2021). Нарцистичката перцепција поттикнува желба за деградација, дискриминација и оспорување на сродниот идентитет. Етнокултурниот нарцизам зајакнува при распадот на големите империи на Балканот и во Европа (отоманска, австроунгарска) кога се формира политичката свест на нациите. Така, како што се создава новата политичка свест и новите државни граници, така се јавуваат и меѓуетничките нарцизми на малите разлики.

Нарцизмот на малите разлики е историска и локална актуализација на универзалниот архетип на семејното ривалство, познато од *Библијата* како ривалство меѓу браќата Каин и Авел, од каде што доаѓа и терминот ‘каинавелизам’. Граѓанските конфликти во едно општество и една држава спаѓаат во редот на братоубиствените (конфликти). Тие се најапсурдните трагедии во историјата на човештвото. Приказната е помалку или повеќе една иста, трагедии има многу. „Каде и да сум бил, национализмот е најсилен таму каде што групата против која се дефинирате најмногу личи на вас [...] самата сличност е она што ги тера да се дефинираат како поларни спротивности. Уште од Каин и Авел, знаеме дека омразата меѓу браќата е жестокоста од омразата меѓу странците.“ (Ignatieff, 1993, 255) Токму луѓето и заедниците од соседни територии, меѓусебно поврзани и на други начини, негуваат проблематични антагонизми, ривалства и меѓусебно исмејување (нарцистичка имагологија меѓу Шпанците и Португалците, Северно-Германците и Јужно-Германците, Англичаните и Шкотите).

Геополитичката позадина на нарцизмот на минорните разлики меѓу народите и религиите станува сериозен предмет на проучување кон крајот на XX и почетокот на XXI век. Истражувањата покажуваат дека нарцизмот на малите разлики се јавува најчесто во форма на локални и регионални антагонизми: – меѓу фламанските и франкофоните Белгијци (Hitchens, 2010); – меѓу Ирците во Северна Ирска (христијани католици и протестанти, плус извесни разлики меѓу домордните Гали и Шкотланѓаните); – меѓу Русите и Украинците во Украина; – меѓу Евреите и Палестинците во Израел; – меѓу Кастиљанците и Каталонците во Шпанија; – меѓу узбекистанското малцинство и киргиското мнозинство во Киргистан; – меѓу Тамилците и Синхалезите во Шри Ланка; – меѓу Хутите и Туците во Руанда² и Бурунди; – меѓу муслиманските Шиити и Сунити во Иран и Ирак; – меѓу Корејците

² Приказната на филмот *Хошел Руанда* (режија Terry George, 2004) се однесува на последната Граѓанска војна и геноцидот во Руанда од 1990-1993 (Burton, 2017).

во Јужна и Северна Кореја; – меѓу кипарските Грци и Турци во Кипар; – меѓу Грците и Македонците и меѓу Бугарите и Македонците на Балканот (Brunnbauer, 2018).

Идеолошката платформа на најновите конфликти на југословенското подрачје (1991–2001) е школска илустрација на нарцизмот на малите разлики, кој имаше драматични димензии во Хрватска, Босна и Херцеговина, Србија, па и Црна Гора и Македонија (Brown, 2000). Југословенската федерација се распадна кога на историската, политичката и медиумската сцена настапи сценариото на етно-религискиот нарцизам меѓу Србите и Хрватите, меѓу Бошњациите муслимани, Србите православци и Хрватите католици, меѓу Србите и Црногорците, меѓу Словенците, Хрватите и Србите, меѓу Србите и Македонците. Етно-културниот нарцизам на југословенското тло се зголеми со зголемувањето на политичките претензии за независност и со обележувањето на новите граници на државната територија. Новите нарцизми поттикнаа нови ривалства. Во новосоздадените држави етничките разлики се потенцираа со религиските, каков што е примерот со кантонизираната Босна и Херцеговина, на пример. Во Црна Гора се нагласија антагонизмите меѓу двата конститутивни народа, црногорскиот и српскиот.

Во Македонија дојде до етно-религиски ривалства меѓу македонскиот мнозински народ и малцинските заедници, откако во 1991 година се отвори т.н. „македонско прашање“ со условниот прием на Република Македонија во ОН кои ја поставија промената на името како дополнителен услов за прием, што е преседан во работата на Генералното собрание на ОН. Македонското прашање има своја предисторија поврзана со Берлинскиот (1878), а особено со Букурешкиот конгрес (1913), кога територијата на етничка Македонија е поделена и ставена во составот на неколку држави: Грција, Бугарија, Србија и Албанија. (Rossos, 2008; Svetanova, 2022). Кон таквиот процес на трауматична дезинтеграција и фрагментација на поранешна Југославија придонесоа и геостратешките интереси на големите сили, односно поделбата на Балканот на зони на (туѓ) интерес на големите сили.

Нарцизмот на малите разлики, балканизацијата и стратегијата *divide et impera*

Моќните империи имаат природен, иманентен порив да се идеализираат самите себе, да ја зголемуваат постојано својата моќ, владеејќи со повеќе територии и народи, како соседни, така далечни. Современите „империи“ се комбинација на моќни држави и глобални центри на моќ. Нивните хегемонистички амбиции се спакувани во софистицирани политики со демократски, хуманистички, развоен и финансиски предзнак, така што не се видливи на прв поглед. Тие ја заменија максимата „раздели, па владееј“ со современиот концепт *балканизација*. Терминот *балканизација* е новиот назив за конфликт, делба и распад. Тој му даде локална семантичка димензија на терминот фрагментација (сегментација). Тој претставува варијација на стереотипот „буре барут“ кој се промовираше непосредно пред одржувањето на Берлинскиот конгрес во 1878 година, како синоним за примитивизам,

дивјаштво и крвави војни (Желински, 2006). Оваа имаголошка перцепција на Западна Европа за Балканот повторно е актуализирана за време на распадот на југословенската федерација во 90-тите години на 20 век. Со ваквата концептуализација на Балканот се потисна позитивната перцепција на Балканот сфатен како „дулка на цивилизацијата“ и „папокот на светот“.

Распадот на Југославија е изведен од повеќе фактори и со примена на стратегијата „divide et impera“ („раскарај./раздели, па владеј“). Меѓуетничките и меѓурелигиските анимозитети и фрагментации се ефикасна алатка за да се окупира еден простор и неговите природни, човечки и други ресурси (Bjelić & Savić, 2020). Затоа не случајно терминот балканизација стана синоним за фрагментација (Kulavkova, 2022). Некогашните империи, федерации, сојузи на држави, па и унии, денес се „балканизирани“ (сегментирани), па со нив се владее релативно лесно. Тоа се рефлектира дури и врз границите на Европската Унија чијашто доминантна тендеција е проширувањето, но не е лишена ни од промена поради повлекување на некои членки (т.н. Брегзит, на пр. со Велика Британија). Етничките и верските нарцизми биле и ќе бидат ефикасна алатка за дестабилизација и фрагментација на постојните држави, а последователно и за освојување нови територии и нови ресурси. Во таа смисла, феноменот „раздели, па владеј“ е поврзан со феноменот нарцизам на малите разлики. Описно кажано, геслото би гласело: поттикни антагонизам меѓу етничките и верските заедници, потоа лесно ќе ги поделиш и ќе владееш со нив и со нивните ресурси.

„Носталгијата по убавите југословенски времиња“ покажува дека распадот на Југославија и нејзината фрагментација на најмалку седум ентитети не донесе ништо подобро. Напротив, ќе се памти како еден од најбруталните, најтрагичните и најапсурдните периоди во европската и во балканската историја. Распадот на Југославија е доказ дека осамостојувањето на одделните ентитети не е гаранција за нивиот суверенитет, како што ни суверенитетот не е пропорционален на осамостојувањето. Некои политички придобивки се повеќе илузија, колективна фатаморгана, одошто реалност.

Постјугословенската реалност покажа дека национализмот е слеп и подложен на манипулација, дека нарцизмот на малите разлики е патогена состојба на колективната свест. Суверенитетот на малите држави речиси законито се доведува во прашање од страна на големите центри на моќ. Нарцизмите на минорните разлики меѓу релативно малите и етнокултурни блиски словенски народи во Југославија и на Балканот се инструментализираат по потреба, не толку од внатре, колку од надвор, од големите центри на моќ, во услови кога доаѓа до ново мапирање на зоните на нивниот геополитички интерес. Големите сили, како и меѓународните политички, финансиски и медиумски асоцијации, организации и унии имаат создадено ефикасна хиерархија на моќ и применуваат методи на создавање политичка конфузија и замена на интересите. Малите народи, пак, работат на „сопствена штета“ кога го маргинализираат својот национален интерес и кога прифаќаат да бидат употребени за реализација на туѓите интереси.

Културниот нарцизам на малите разлики

Нарцизмот на малите разлики во некои историски околности се манифестира претежно како нарцизам на малите етнокултурни разлики, поради што може да се нарече културен нарцизам на малите разлики. Културата, како систем на системите, ги вклучува сите манифестации на нарцизмот: етничкиот, верскиот, јазичниот, историскиот, политичкиот. Токму феноменот на културниот нарцизам покажува дека и најмалите културни разлики меѓу соседните и сродни народи може да бидат преувеличени и погрешно толкувани. Така, денес на Балканот се актуализира идејата за супериорните култури и нации. Таквото погрешно толкување води кон погрешно вреднување и кон погрешни, па и фатални, политики.

Културниот нарцизам е таква манифестација на нарцизмот на малите разлики која го оспорува јазичниот идентитет на соседот, го доведува во прашање неговиот историски континуитет и, следствено, неговиот национален и државотворен легитимитет. Во таа смисла, културниот нарцизам вклучува дискретни и индискретни хегемонистички претензии. Поимот етнонационален нарцизам се однесува на национализмот кој се зачнува како етнички во традиционална смисла на зборот, пред создавањето на државите-нации на Балканот (Грција, Србија, Бугарија), па и во Европа (Франција, Германија, Русија) каде што општеството по состав е мултиетничко (во традиционална смисла на терминот раса би се рекло и мултирасно), но еден доминантен државотворен етнос ги дава идентитетските обележја на нацијата.³

Како трансетничка, политичка и цивилизациска категорија, нацијата го маркира идентитетот на државата и нејзините институции. Тој процес се одвива со помош на интегративните фактори (државен јазик, комплексот наречен „национален интерес“), културната асимилација, верската конверзија, мешаните бракови, медиумското и политичкото влијание, коегзистенција и комуникација. Етнонационалниот нарцизам на малите разлики не ѝ штети само на другата култура и народ, туку негативно се одразува и врз сопствената култура. Тој, во својата радикална верзија, е ирационален и потенцијално деструктивен. Етнонационалниот нарцизам е деструктивен, но – гледано на подолг рок – неговото дејство е автодеструктивно (Kulavkova, 2024). Тој ги покажува на виделина сопствените ранливи места, колективните комплекси на помала вредност, траумите од минатото, мешање на љубовта и омразата, вулгарна реторика.⁴

³ Современата „критичка теорија на расата“ (Critical race theory - CRT) ги проучува социјалните, политичките и законските концепции на расата и етницитетот. Расата се посматра како *оппозиционен конструкт*, а не како биолошка предодреденост (Minniear & Cardwell, 2021).

⁴ Поимот етнонационален нарцизам се јавува во балканските држави-нации, какви што се, на пр., Грција, Бугарија. Како трансетничка категорија, современата нација го маркира идентитетот на државата и нејзините институции со помош на: - интегративните фактори (државен јазик и комплексот наречен „национален интерес“); - културната асимилација; - верската конверзија; - интернетничката коегзистенција (мешаните бракови); - медиумското, политичкото и образовното влијание.

Нарцизмот на малите разлики и токсичните наративи

Реториката на нарцизмот на малите разлики е конфликтна: - ги обновува негативните стереотипи за Другиот; - го оспорува присуството на малцинските етнички заедници; - го негира историскиот и културниот идентитет на блискиот сосед; - го осуетува формирањето на нацијата затоа што е јасно дека - ако нема нација, нема ни држава па, следствено, нема ни малцинство на таа нација во соседните држави; - ги опструира интегративните процеси на соседот; - ги блокира границите и го попречува слободното движење и културна размена. Нема сомнение дека, ако нема официјално конституирана и меѓународно призната нација (со сите нејзини маркери), нема да има ни нејзино признаено етничко малцинство во соседните држави. Непризнавањето на матичната нација води кон непризнавање на нејзиното етничко малцинство во нематичните држави.

Токсичните наративи со предзнак на нарцизам на малите разлики се, по правило, тригери за поттикнување меѓуетнички и меѓурелигиски тензии. Медиумскиот и политичкиот јавен дискурс се иницијална каписла на нарцизмот на малите разлики кој, последователно, доведува до меѓуетнички и меѓурелигиски антагонизми, до дестабилизација и распад на една држава, до ревизија на политичкиот систем, до смена на владејачка гарнитура и режим, до ревизија на идентитетите, па и до промена на границите.⁵

Нарцистичките наративи со етнонационален и културен предзнак се, речиси без исклучок, погрешно насочени и дефокусирани од реалните проблеми на граѓаните. Тие го ставаат минатото на пиедестал и ја дефокусираат јавноста (нацијата) од реалните проблеми и промовираат мегаломански идеи: големи наспроти мали народи, автохтони народи наспроти дојденци, народи со идентитет наспроти народи без идентитет, народи со историја наспроти народи без историја, заедничка историја наместо споделени места на меморија... Колективната загуба на осетот за реалност и емпатија е сериозна индиција, па треба да ѝ се пристапи со должно внимание. Илузијата за сопствената величина е последица на големите нарцизми на малите народи проследени со токсични наративи и негативни емоции. Мегалоконцептите на микродржавите се пропорционални на состојбите на патогениот нарцизам (самољубие, самовеличење) како другото лице на омразата и дискриминацијата спрема блискиот сосед. Патогениот нарцизам е конфликтен: нарцисот сака да го освои предметот на омраза. Тој би можел да се опише со прашањето: *Зошто толку многу не ѝосакуваат, кога – всушност – не мразат?*

⁵ Македонија е редок пример на уставна *саморевизија* на сопствениот национален идентитет (промена на името на државата, промена на знамето и грбот, откажување од македонското малцинство и грижата за него, промена на Преамбулата на *Уставот*, промена на статусот на македонскиот јазик и на конститутивните делови на државата, модификација на историскиот наратив). Овие бројни саморевизии се извршени под притисок (воен конфликт, дополнителни услови поставени од ОН, од соседите, од малцинските заедници), но се легализирани од Собранието на Р. Македонија.

Нарцизмот на малите разлики, нациите и државите

Модерните нации не се нужно формирани врз етнички, религиозни или колонијални/империјални критериуми користени во почетокот на XIX век. Постојат два основни (проверени) модела на нација и еден експериментален, поради што не е лесно да се направи строга дефиниција на нацијата.

1) Првиот модел го следи традиционалниот концепт **нација-држава**. Тој се потпира врз доминантниот етнички идентитет прогласен за амблематичен државен идентитет и при тоа на државотворниот **еџнос** му припишува политички статус на нација (Cvetanova, 2022). Овој модел е применет кај државите-нации формирани, главно, во 19 век. Овој модел ги маргинализира, а некогаш и сосема ги игнорира малцинските етнички заедници и нивните идентитети. Тој модел е ексклузивен, на европско тло е видно демохристијански, асимилативен и, поради сето тоа, **еџнонационален**.

2) Вториот модел е **супраеџнички и трансеџнички** и ја конституира нацијата како конгломерат од етнички (расни), религиски и културни заедници. Во овој втор случај, нацијата е претставена во лицето на државата – значи националниот идентитет е синоним за државјанство, поблизок до поимот **демос** одошто до поимот етнос. Нацијата е обединета институционално и функционално врз граѓанска и политичка свест: а) државен јазик (некаде се воведени регионални и локални јазици во лимитирана службена употреба); б) индивидуални граѓански и човекови права и слободи; в) безбедносен интерес и г) социоекономски и егзистенцијални вредности. При тоа, идејата за територијата и за нацијата се обединуваат во една приказна и така го артикулираат националниот консензус и интерес.

3) Третиот модел на државност е **мултиеџнички**. Тој е релативно нов, па нема доволно емпириско покривање. Во основа, мултиетничкиот модел го опструира формирањето на нацијата. Во таков модел на држава, еден етнос ниту може да прерасне – супраетнички – во нација, ниту може да ги интегрира различните етноси во стабилен политички и државен ентитет. Овој модел е системски погрешен затоа што погрешно го толкуваше општеството. Општеството може да биде мултиетничко, мултијазично и мултирелигиско, но не и државата која по дефиниција бара ред, закон, структура, општоприфатен национален (трансетнички) интерес. Мултиетничката држава сама по себе е нестабилна, полна внатрешни граници (јазични, етнокултурни, верски, партиски), па како таква е осудена на нефункционалност. Освен тоа, мултиетничкиот модел ја маргинализира демократијата и ја заменува со етнократија. Етнократскиот режим на владеење претставува не само супституција на демократијата, туку и извор на систематска сегментација на државата (кантонизација и сл.), извор на токсични меѓуетнички односи, извор на нарцизам на малите разлики и промотор на универзалната стратегија „раздели па владееј“.

Завршни согледби

Различните концепции и начини на конституирање на нацијата генерираат различни видови нарцизам на малите (понекогаш и на големите)

разлики. Споредувајќи ги во практиката, би можело да се каже дека мултиетничкиот модел на државата е најподатлив за појава на нарцизмот на малите разлики. Етнонационалниот модел (нација-држава) и демократскиот граѓански модел (нацијата како трансетнички конгломерат) се далеку поотпорни спрема нарцизмот на малите разлики од мултиетничкиот, па затоа се постабилни, потрајни и попрогресивни.

Глобалната сцена од крајот на 20 и почетокот на 21 век покажува дека етнонарцистичкото сценарио се користи како параван зад којшто се прикриваат геостратешки и геополитички интереси: освојување природни, енергетски, рудни, водни, културни и човечки ресурси. Колку е поголема геостратешката важност на една територија и држава (федерална или склона кон федерализација), толку е поголема веројатноста за нејзина дестабилизација и фрагментација. Ако се знае дека колективните и индивидуалните стереотипи се во заемна интеракција и дека радикализацијата на нарцистичките стереотипи може да предизвика меѓуетнички антагонизми, тогаш треба да се постави прашањето – дали нарцизмот на малите разлики може да се употреби за големи хегемонистички цели? И историјата, и современоста, покажуваат дека тоа е можно. Прикриените хегемонистички претензии ги преувеличуваат минорните физички, религиски, етнички, јазични и културни разлики и повлекуваат нови метафизички граници меѓу луѓето, народите, религиите и културите. Неодамнешните, па и актуелните балкански етнички и верски анимозитети се рефлексција на културниот нарцизам, а тој е облик на посериозни хегемонистички претензии.

Да заклучиме: во каква варијанта и да се пројави, иницијален во каква општествена и државна констелација и да се појави, нарцизмот на малите разлики е потенцијално конфликтен феномен. Во првата фаза, се чини дека конфликтите се ирационални, бидејќи се јавуваат како идентитетски, меѓуетнички и меѓурелигиски, но, како што се развиваат, така ја покажуваат својата прагматична димензија: заштита на „својот“ финансиски интерес сфатен како синоним за моќ. Апсурдноста на нарцизмот на малите разлики е, значи, речиси законито придружен со серија финансиски, колонијални придобивки: ново мапирање на границите, освојување туѓа територија, освојување туѓи природни, цивилизациски, човечки и други ресурси. Имаголошките предрасуди и стереотипи, токсичните наративи и говорот на омраза меѓу соседните (не ретко сродни) народи се само иницијална каписла за обнова на конфликтите меѓу нив.

Во поновата историја на Балканот, нарцизмот на малите разлики се обновува во време на длабоки општествени кризи. Затоа, колку е постабилна една држава, толку е поголема веројатноста да се залечат наследените нарцистички анимозитети и да се избегнат нови конфликти и нова „балканизација“. Поради тоа, од особена важност е секоја држава да си го дефинира јасно својот култен национален интерес, прифатен од сите граѓани и заедници како свој. И не само тоа, би било добро да се препознае заедничкиот интерес на соседните држави/нации (и) на регионално ниво. Тоа би имало превентивна улога и би обезбедило мир на долг рок.

Референци

- Bjelić, D. & Savić, O., eds. (2020 [2003]). *Balkan kao metafora između globalizacije i fragmentacije*. Beograd: Beogradski krug. https://www.researchgate.net/publication/344892405_Balkan_Kao_Metafora_Između_Globalizacije
- Blok, A. (2001). 'The Narcissism of Minor Differences' in: *Honor and Violence*, Cambridge, pp. 115-131.
- Brown, K. (2000). In the realm of the double-headed eagle: Parapolitics in Makedonija, 1994–1999. In: J. Cowan (ed.), *Makedonija: The politics of identity and difference* (pp. 132–149). London: Pluto Press.
- Brunnbauer, U. (2018). Drevna nacionalnost i vjekovna borba za državnost: Historiografski mitovi u Republici Makedoniji (BJRM) In *Makedonski mitovi* (pp. 291–328). <http://www2.filg.uj.edu.pl/~wwwip/postjugo/files/117/makedonski-mitovi.pdf>
- Burton, A. (2017). "Hotel Rwanda: A Twisted Perception," *Armstrong Undergraduate Journal of History*: Vol. 7: Iss. 2, Article 13. DOI: 10.20429/auj.2017.070213 Available at: <https://digitalcommons.georgiasouthern.edu/auj/vol7/iss2/13>
- Cvetanova, G. (2022). Reflections on Krste Misirkov's theory: From ethnocultural entity to politically legitimate nation. *Slavia Meridionalis*, 22, Article 2672.
- O'Toole, F. (2016). [Pathological narcissism stymies Fianna Fáil support for Fine Gael](https://www.irishtimes.com/news/culture/pathological-narcissism-stymies-fianna-fail-support-for-fine-gael-1.2944444), *The Irish Times*, March 16, 2016.
- Freud, S. [1918]. The taboo of virginity (Contributions to the Psychology of Love III). The Standard Edition of the Complete Psychological Works of Sigmund Freud, Vol. 11: 191–208. London, Hogarth Press; Institute of Psycho-Analysis. (Freud's lecture given to the Vienna Psychoanalytical Society on December 12, 1917).
- Freud, S. (2015 [1915]). Civilization and its discontents. [FreudS-CIVILIZATION-AND-ITS-DISCONTENTS-text-final.pdf](https://www.stephenhicks.org/wordpress/wp-content/uploads/2015/05/FreudS-CIVILIZATION-AND-ITS-DISCONTENTS-text-final.pdf) ([stephenhicks.org](https://www.stephenhicks.org))
- Hitchens, C. E. (2010, July 3). The narcissism of small differences. *National Post*. <https://nationalpost.com/full-comment/christopher-hitchens-the-narcissism-of-small-differences>
- Huntington, S. (1996). *The clash of civilizations and the remaking of world order*. Simon and Schuster https://www.academia.edu/35178254/The_Clash_of_Civilizations_and_the_Remaking_of_World_Order_SAMUEL_P_HUNTINGTON_pdf
- Ignatieff, M. (1993). *Blood and belonging: Journeys into the new nationalism*. Girard, Straus and Giroux.
- Kramarić, Z. (2020). *Kultura i trauma: Pismo bugarskom prijatelju*. Zagreb: Meandar.
- Kulavkova, K. (2021). From cultural to political hegemony. *Security Dialogues*, 12 (1), 7–20. <https://doi.org/10.47054/SD21121007kj>
- Kulavkova, K. (2022). The narcissism of minor differences in the context of post-imperial Macedonian neighboring. *Slavia Meridionalis*, 22, Article 2667. <https://doi.org/10.11649/sm.2667>
- Minnear, M. & Cardwell, M. E. (2021). Critical Race Theory. <https://www.semanticscholar.org/paper/Critical-Race-Theory-Minnear-Cardwell/1132c880b2f8cbaffcec2a74df943227c955d658>
- Rossos, Andrew. 2008. *Macedonia and the Macedonians: A History*. Stanford, California: Hoover Institution Press (The Hoover Institution on War, Revolution and Peace, Stanford University). Available at: <https://www.scribd.com/book/165247499/Macedonia-and-the-Macedonians-A-History>
- Zielinski, B. (2006). War and Peace in Balkan Way. In: *Balkan Image of the World*. Skopje: MANU, ed. By Kulavkova, K. [Желински, Б. Војна и мир на балкански начин, во: *Балканска слика на свет*, прир. Кулавова, К. Скопје: МАНУ].

Katica Kulavkova

Macedonian Academy of Sciences and Arts, Skopje, R. Macedonia

The Narcissism of Minor Differences and Balkanization

Abstract: Sigmund Freud (1918) defines the ‘narcissism of minor differences’ as an extreme intolerance among the closest family members or among related and neighboring peoples/nations. The excessive, pathological form of narcissism (self-love, egocentricity, megalomania) fosters rivalry, animosity, antagonism, identity extremism, verbal and bloody conflicts among peoples, including among religious, linguistic, and other communities (cultural, political, gender, racial). This paper examines the narcissistic relationships among related and neighboring peoples and cultures in the territories of the former Yugoslav federation and the Balkans.

The narcissism of small differences among related and neighboring peoples is biased and accompanied by toxic narratives and toxic rhetoric. Narcissistic imagology is subjective both when it comes to self-perception and when it comes to the perception of the Other. It leads to nationalism and chauvinism, and this is a prelude to numerous civil conflicts and wars. Therefore, the narcissism of small differences should be a serious indication of a possible change in the existing regional geopolitical map. It has been and still is a factor in the destabilization and disintegration of various state entities, federations, and empires. In the small states formed after the dissolution of former Yugoslavia, the narcissism of small differences has spread regarding peoples who were not part of the federation. Such is the Macedonian case which, after independence, opened up towards neighboring peoples (Greek, Bulgarian), and internally deepened the mistrust between the Macedonian people and the Albanian community.

One of the manifestations of the narcissism of small differences is cultural narcissism. It promotes biased, problematic, and absurd interpretations of history, challenges the ethnic and linguistic identity of the neighbor, questions the historical continuity and national legitimacy on an international level. Such a narcissistic approach advocates not only discreet, but also explicit cultural hegemony.

Keywords: *narcissism of small/minor differences; cultural narcissism; narcissistic imagology; toxic narratives; Yugoslavia; Balkanization.*

ГОД. 10
БР. 19

ПАЛИМПСЕСТ

PALIMPSEST

VOL. X
NO 19